

BİZANS'TAKİ VARENGLERİN İSKANDİNAVYA'DAKİ DİNSEL FETHE ETKİLERİ

Selahattin Özkan¹,

Özet

Onuncu ve On birinci yüzyıllar süresince İskandinavya'da meydana gelen dinsel fethin çeşitli siyasal, kültürel ve toplumsal etkenleri bulunmaktadır. Bu etkiler coğrafi yakınlık nedeniyle; örneğin Germenler ya da siyasal motivasyonla, örneğin Anglo-Saksonlar ve de bu çalışmanın konusu olan Bizans'ta olduğu gibi tümüyle zaman ve mekânın doğal bir gelişimiyle de meydana gelmiştir. Bizans'taki Varenglerin orada bulunmasının yarattığı etkileşimin dinsel boyutunun; izlencesi zor olsa da, Ortaçağ'daki İskandinav dinsel fethine katkısı bu çalışmanın temel amacıdır. Gerek Bizans'taki birincil kaynakların, İskandinavya'daki runik yazıtların ve sonradan yazıya geçirildiği kadarıyla *sagaların* efsanelerden ve yüceltilmiş mitlerden arındırılmış haliyle tarihsel gerçekliği tartışılmıştır. İskandinavya'dan yola çıkarak Bizans İmparatorlarına askerlik hizmetiyle bağlanan Varenglerin anavatanlarına etkileri toplumsal ve kültürel boyutu, tarihsel gerçekliği araştırılmaya çalışılacaktır. Bizans'ın İskandinavya'daki dinsel fethine öne sürülen etkileri; coğrafi yakınlık ya da siyasal motivasyon olmaksızın gerçekleşmesi bakımından diğerlerin ayrılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: *Bizans, Varengler, İskandinavya, Paralı Asker, Dinsel Fetih*

Abstract

The Effects of Varangians at Byzantium to Religious Conquest in Scandinavia

Religious conquest which accrued during the tenth and eleventh centuries had various political, cultural and social agents. Thus caused because geographical proximity; likewise Germans, or political stimulation; likewise Anglo-Saxons, or as it seen in this paper Byzantine example was an entirely natural product of time and space alignment. Main intention of this paper is contribution of Religious aspect of interactions created by presence of Varangians at Byzantium, as it hard to follow, to Scandinavian religious conquest at Middle Ages. Primary sources of Byzantines, runic stones of Scandinavians and sagas as it written later are tried to be delegendarilize and demythologize for arguing their historical reality. By leaving Scandinavia and collaborating Byzantine Emperor as part of army service, their influence on their homeland argued historical reliability with social and cultural dimensions. So called effects of Byzantium on Scandinavian religious conquest is departed from others by without geographical proximity and political stimulation.

Keywords: *Byzantine, Varangians, Scandinavia, Mercenary Soldier, Religious Conquest.*

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora öğrencisi.

Varengler ve Kökenleri

Varengler denilince genel olarak dokuzuncu yüzyıldan itibaren Bizans İmparatorluğu Ordusunun çeşitli birliklerinde ücretli asker olarak görev yapan İskandinav kökenliler anlaşılmalıdır. Aralarında başka milletlerden insanlar olmuş olsa da etnik ve filolojik olarak kuzeyli halklardan gelmektedirler². Varenglerin Bizans İmparatoru'na *bağlılık yemini etmelerine*³ kadar Avrupa'nın doğusunda bıraktıkları izler ya da dönüşte kendi toplumlarına taşıdıkları etkiler gözlerden kaçmaktadır. Roma geleneğinde olduğu gibi Bizans'ta da yabancı uyrukluların paralı asker olması alışılmadık bir şey olmadığından Varenglerin tarihinde ayrıksı özellikleri sahip oldukları toplumsal etkiyle anlaşılabilmektedir. Özellikle İskandinavya'nın Ortaçağ'daki dinsel dönüşümüne etkisi ölçüsünde Varenglerin rolü, Bizans'taki hizmetleri süresince yakından tanıdıkları Hristiyanlarla olan ilişkilerin incelenmesiyle anlaşılacaktır.

En erken zamanlardan bu yana İskandinavların kürk, köle ya da değerli maden arayışıyla; bugün Rusya olarak adlandırdığımız topraklara ulaştıkları bilinmektedir. Evliya Çelebi Karadeniz'e dökülen küçük nehirlerin kaynağının Germania ile Varangia'ya kadar ulaştığını söylemiştir. Öyleyse Varenglerin ülkesinin varlığından ve bu nehirleri kullanarak Karadeniz'e ulaştığından Evliya Çelebi'nin anlatısından dahi anlaşılabilir. Özellikle sınır komşusu İsveçlilerin Rusya ile bağları coğrafi yakınlığın da kolaylaştırıcı etkisiyle tarihin en erken dönemlerine kadar takip edilebilmektedir. Kuzeyden yola çıkan Varenglerin tetiklediği etnik hareketlilik bölgedeki siyasal yapılanmaları da temellendirmiştir⁴. Öte yandan Batı Avrupa'da Viking, Doğu Avrupa'da ise Vareng olarak kaydedilen bu kuzeyli akınları bölge halklarının içine düştüğü ekonomik ya da siyasal sıkıntılara bağlamak mümkündür.

Etimolojinin yarattığı toplumların kültürel tanımlamalarındaki ulusallaşma sonrası tartışmalar bir yana Elbe Nehri'nin, Batı'nın Viking tanımı ile Doğu'nun Vareng tanımı açısından bir sınır oluşturduğu söylenebilir⁵. Bugün dahi Finlandiya'daki İsveç diyalektinin kaynağı olarak bu kadim nüfus hareketleri gösterilmektedir. İngiltere gibi birçok ülkenin günümüzdeki etnik yapısını meydana getiren unsur kuzeylilerin bu kolonileri olmuştur. İsveç'ten çıkan bu kolonilerin coğrafi sınırları zamanla büyüyerek bugünkü orta Rusya'ya kadar ulaştıncaya kadar *Svipjod en mikla (Büyük İsveç)* ya da *Svipjod en kalda (Soğuk İsveç)* olarak adlandırılan bölge Slovaklar tarafından; Yunanca'ya *Rhos* Arapça'ya ise *Rûs* olarak geçecek isimle anılmaya

² Karatay 2010, s.85

³ Madden 1995, s.742

⁴ Özbaş 2009, s.148.

⁵ Pritsak 1977, s.261.

başlanmıştır. Bugün bilindiği adıyla Rusya, kuzeyden çıkan savaşçı ve tüccar bu kolonicilerin katalizörlüğüyle kurulmuştur⁶. Öte yandan bu kurulma bölgedeki ilk siyasal egemenliğin ortaya çıkışı ve bir öncül hanedanlık oluşturulması olarak anılmalıdır. Zira söz konusu bölgede kuzeylilerin etnik çoğunluğundan söz edilememektir⁷. Kısacası Rusya'ya adını veren küçük bir hanedanlık olarak Varengler kabul edilse de toplumsal kuruluşun etnik yapısı çok daha karışıktır⁸. Varenglerin siyasal etkisi kuzeyde, toplumsal etkileşimi ise Bizans'ta gerçekleşmiştir. Kuzeylilerin anavatanlarından çıkarak Avrupa ve Asya içlerindeki yayılışı; koloniler kurdukları ülkeler kadar kendilerini de kültürel, siyasal ve ekonomik olarak etkilemiştir⁹.

Ticaret kolonileri olarak başlayan İsveç seyahatleri zamanla; güvenlik tedbirleriyle başlayan ihtiyaçla silah bulundurmaya da başlamıştır. Zamanla sıklaşan, periyodikleşen ve bölge ekonomisinin belirleyici etkenlerinden olmaya başlayan seyahatler; bölgede koloniler kurulması ve askeri tedbirlerin alınması ve ekonomik faaliyetlerin siyasal bir varlığa evrilmesiyle canlı bir kültürel ve tarihi döneme girmişlerdir. Bugün Novgorod ya da Kiev gibi şehirlerin de temellerinin atıldığı ve yerlilerin *Goroda* ismini verdikleri bu kolonilerin zamanla büründükleri siyasal görünüm; bir takım hassasiyetleri canlandırmış olsa da ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü ilişkilerdeki gerilimin dinmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Vareng kelimesinin Yunanca'dan çok önce Rusça'da; Rus hükümdarların korumasına giren ya da sadece bölgelerinden geçen kuzeyli tüccarlar ve askerler için kullanılmıştır. Kökenine korunan (fr. protégé) ya da refakat edinilen (ing. companion) anlamı kaynaklık edinen Rusça'daki kelime kuzey dillerinde yoldaşlık (*Væringjar*) ya da bağlılık (*varar*) etmekle (*vâringr*) Germenlerde ise (*wâreganga(-u)*) köklendirilmektedir. Germen kabileleri arasında ise kelimenin Bizans'ta sahip olduğu anlamın tam karşılığı olarak ise *Varing* kullanılmaktadı¹⁰. Kelimenin Avrupa'nın kuzeyinden başlayarak doğusu boyunca uzanan etimolojisinde Rus ülkesindeki Slavların üzerinde yaşadıkları coğrafya isimlerini veren kuzeyli kolonilerinden kendilerini ayırmaya başladıkları anlaşılmaktadır. Aynı kökenden *Varangos* Yunanca'da ilk kez kuzeyliler için kullanılmış olsa da daha sonra Bizans'taki tüm yabancı seyyah ve tüccarlar için anlamını genişletmiştir¹¹.

⁶ Dixon 1998, s.60.

⁷ Picková 2008, s.28.

⁸ Riasanovsky 1947, s.105.

⁹ Kurat 1936, s.111

¹⁰ Howorth 1883, s.544

¹¹ Cross 1946, s.511.

Varengler Bizans'tan önce Rus prenslerinin de hizmetine girmişlerdir. Hazarlardan Bulgarlara kadar Bizans'a ulaşana değin nehir yollarını takip eden bu koloniler neredeyse tüm siyasal egemenlerin hizmetinde çalışarak ticaret ağlarını genişletmişlerdir. Varengler; bölgede kendilerinden önce var olan Hazarların ve kurdukları ticari ağın yıkılmasına da neden olarak, Karadeniz'de belirli bir görünürlük arz etmişlerdir¹². Arkeolojik kazılarda İsveç'te hatırı sayılır oranda bulunan Arap sikkeleri kadar Hazar Denizi'ne ulaşan Çinli seyyahların "kıızıl saçlı, mavi gözlü, uzun boylu" tüccar tasvirleri de Varenglerin Avrupa'nın doğusunda kuzeyden güneye kadar oldukça geniş bir yelpazede kalıcı ticari ilişkiler yürüttüklerinin, koloniler kurduklarının ve hizmet verdiklerinin işareti olarak sayılmaktadır¹³. Özellikle Rusya'dan Bizans'a ulaşıncaya kadar takip edilecek Neva, Volga, Dinyeper ve Tuna nehirleri üzerindeki yerleşim yerlerindeki kuzeyli etkileri Varenglerin ulaşım güzergâhları hakkında akıl yürütmeyi kolaylaştırmaktadır.

Varenglerin nehirler üzerinde yolculuk ederek Bizans'a kadar ulaştıkları İmparator VII. Konstantinos Porfirogennetos'un *De Administrando Imperio*'sunda bahsedilmektedir.¹⁴ Nehirler üzerinde Kiev'e ulaşan kuzeylilerin gemilerini yerlilere sattıktan sonra *Vitiyevi* (Vytichev)'e kadar yüklerini şelaleri geçmek ve karadan yürüyebilmek için uzun yollar kat ederek denize ulaşmaktadırlar. İmparator VII. Konstantinos'un kuzeyli adlarıyla bahsettiği yedi ayrı şelalenin Yunanca, Bulgarca ve Rusça'daki karşılaştırmaları ile harita üzerinde işaretlenmesi mümkün görülmektedir. Yani sadece Kuzeyli Varenglerin coğrafya üzerinde bıraktıkları etimolojik ya da kültürel tınlar değil dönemin birincil kaynaklarından Konstantinos Porphyrogennetos'un kayıtlarındaki Vareng anlatısının dahi İskandinavya'dan Bizans'a kadar nehir odaklı bir güzergâhı işaret ettiği söylenmelidir.

Karadeniz'e ulaşmalarından önce Dinyeper Nehri'nin başlangıcı olan Berezany'de dinlenen Varenglerin; özellikle yol boyunca kendilerini rahatsız eden Peçeneklerin saldırılarına karşı burada tanrılarına adaklar adadığı düşünülmektedir. Berezany'de bulunan ve Runik alfabeyle kaleme alınmış bir mezar taşı burasının İskandinav kolonilerinin güzergâhı üzerindeki önemli bir durak olduğunun da işareti kabul edilmektedir. Berezany'den yola çıkan ve Dinyeper Nehri'ni takip eden Varenglerin nihai hedefi olan Konstantinopolis'ten önceki son durakları ise bugün Bulgaristan sınırları içinde kalan, Karadeniz'e bakan Nesebar kentidir. Varenglerin Konstantinopolis'e ise hükümdarın yazlık ikametgâhı olan Ayios Mamas Manastırı (Beşiktaş)

¹² Kaplan 1954, s.8.

¹³ Blondal 1978, s.8.

¹⁴ Karatay 2009, s.21

yakınlarından girdikleri tahmin edilmektedir. Zira manastır yakınlarındaki saray VI. Leon ile Rus Hükümdarı Oleg (Rusçada *Oleg* Kuzey Dilinde: *Helgi*) arasında imzalanan bir antlaşma ile kuzeyden gelen kabilelerin kullanımına açılmıştır.

Bizans'ta Ordu ve Paralı Askerler

Bir imparatorluk ordusu olması hasebiyle Bizans Ordusu da çoğunlukla siyasal bölünmüşlüğün dengesi üzerine inşa edilmiştir. İmparatorun egemenliği altındaki coğrafi bölgeler üzerindeki *pronia* sahiplerinin besledikleri askerler ile merkezdeki Saray Muhafızlarının (*Scholæ*) temelini oluşturduğu merkezi ordu ise ücret karşılığı çalışan profesyonel askerle takviye edilirdi. Azizlere atfedilen teolojik hareketlerle çevrelenmiş İmparatorluk sarayı tanrısal olduğu düşünülen siyasal gücüyle neredeyse bir kült kabul ediliyordu¹⁵. Ordu Bizans düşüncesinin merkezi olan bu uhrevi Saray'ın hem askeri kanadını oluşturuyor hem de muhafızlar eliyle güvenliğini sağlıyordu. Bizans'ın ordu sistematığı içinde *tagmata* olarak anılan ve toprağa bağlı olmayan çekirdek kadrolar bulunmaktadır. Böylece Bizans'ın Roma'dan farklılık gösteren bu askeri yapılanması; *pronia*'nın bozulmasına kadar, ekonomik olarak güçlü kalmasını sağlayabilmiştir¹⁶. Başkent'in korunması ve acil askeri ihtiyaçlar için feodalitede bağımsız orduların tarihi milattan sonra dördüncü yüzyıla kadar götürülebilmektedir. Bizans İmparatorluğu'nun en iyi zamanlarında çoğunluğu atlı şövalyelerden oluşan seksen bin ile yüz yirmi bin kişi kadar bir kitleyi besleyebildiği tahmin edilmektedir.

Giderek emrindeki paralı askerlerin önemi daimi ve *pronia* askerlerinin önüne geçen Bizans İmparatoru için fethedilen yerlerdeki halkın paralı askerlik için zorlanması ya da *pronia* sahibi olmak için yer değiştirilmesi geleneği bulunmaktadır. Fetihle elde edilen bölgelerden zora dayalı olarak elde edilen böylesi ücretli askerlerin dışında da Türkler, Normanlar, İtalyanlar, Fransızlar, Ermeniler, Araplar ve Kuzeyli Halklar gibi birçok toplumun Bizans'a askerlik hizmetinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Paralı askerlerin bir kısmı da başkent'in güvenliğini için Konstantinopolis'te kullanılmıştır. Ordu sistematığının etimolojik kökenleri kadar kuruluştaki toprak yönetimi ile asker niceliği arasındaki bağıntı sonraki yüzyıllardaki çeşitliliğinin nedenselliğini oluşturacaktır¹⁷.

Hetairia olarak adlandırılan ve *Megas Hetairarchos* unvanlı bir kişinin önderlik ettiği topluluğun en önemli görevleri arasında şehrin kapılarının

¹⁵ Seidler 1980, s.18.

¹⁶ Kılıçbay 1982, s.141.

¹⁷ Öztürk 2012, s.175

güvenliğini sağlamak da bulunmaktadır. Dokuzuncu yüzyıldan başlayarak *Hetairia*'lar arasında vaftiz edilmiş Rusların da görev aldığı görülmektedir. Ancak III Mikhail'in devrinden başlayarak kuzeylilerin izleri sürülebilirken II. Basileios'un zamanında ilk kez Varenglerin ayrı bir tanım olarak sayıldığı düşünülmektedir. Başlarda kuzeylilerin Slav kökenli Ruslardan ayrışması anlaşılamiyorken *Varangos* Bizanslıların daha da kuzeylilere verdiği isim olarak öne çıkmaktadır.

İskandinav kolonilerin Bizanslılar tarafından Ruslarla karıştırılması; *Varangos* kadar başlangıçta *Rhus* ve sonrasında da *Rhosi* olarak tanımlanmalarının altında Varenglerin memleketinin aynı Ruslar gibi kuzeyde olması kadar Bizans'a da Ruslarla aynı güzergâhtan gelmeleri yatıyor olmalıdır. Rus isminin ortaya çıkması ve Slavlaşması aşamasında İskandinavların üstlendiği rolün yukarıda anlatılan etimolojik kökenleri kadar Bizanslıların tanımlamadaki bu benzeştirmeleri de yatmaktadır. Tüm Ortaçağ Avrupası'ndaki genel görünüme uygun olarak Bizans ordusunun da temellerinde şövalyelik bulunmaktadır. Şövalyelerin ana geçim kaynağı aynı *proniada* olduğu gibi bağlı buldukları feodal bağlarından gelmektedir. Ancak öte yandan İmparator'un da şövalyelere belirli bir geliri taahhüt ettiği ve sağladığı da bilinmektedir. Vasaldan ve İmparator'dan alınan düzenli gelirler kadar özel durumlarda; bastırılan isyanlarda, yapılan keşiflerde ya da üstlenilen özel görevlerde ek tazminatlar da şövalyelere gelir sağlamaktadır.

Varengler gibi uzaklardan Bizans'a gelen tüccarlarında de Komnenos hanedanlığı zamanlarında feodal arazilerden edinebildiklerine göre bir yandan feodal ayrıcalıkların sadece Bizans yurttaşlarına tanınmadığı hem de Varenglerin sadece hizmetkâr olarak değil vasal olarak da Bizans'ta konumlandığı sonucuna ulaşılabilir¹⁸. Varenglerin ayrı bir sınıf olarak askeri sistemde ele alındığı ücretlerin ne olduğu kestirilemese de Komnenos hanedanlığı sırasında yükselen ücretler II. Basileios döneminde düşmüştür. Bizans'ın Anadolu'daki Selçuklu ilerleyişi sırasında kaybetti toprakların yol açtığı ekonomik darboğazın tüm paralı askerler gibi Varenglerin de gelirini düşürmesi muhtemeldir.

Bizans Ordusundaki Kuzeyli Paralı Askerler

Varenglerin kendi anavatanlarında denizle olan ilişkileri onların Bizans'taki askeri hizmetlerini de şekillendirmiştir. Varenglerin büyük bir çoğunluğu Bizans Ordusu'nun gemilerinde görevlendirilmiştir. Yine de genel kanı, Bizans'taki askeri amaçlı gemilerde bulunmak ya da İmparator'un korumasında görev almak için belagatin öncesinde asker olarak bireysel

¹⁸ Blondal 1978, s.28.

yeteneğin kanıtlanmasına bağlı olduğu yönündedir. Bu yüzden aslen denizci olmalarına rağmen Varenglerin de Bizans'taki askeri gemilerde görev almadan önce dönemsel olarak askeri görevler üstlendikleri düşünülmelidir.

Kuzey halklarıyla ilgili ilk kayıtlar İmparator Theofilos (813-842) zamanına aittir. Dokuzuncu yüzyılda Karadeniz'deki Kırım Yarımadası üzerindeki Bizans kolonisi Kherson kentine tehdit oluşturan Kuzeyli ve Slav yerleşimlerine karşı savunmasında Hazarlılarla ittifaklar kurmaları anlatılmaktadır. Kuzeylilere dair bu ilk anlatılardan sonra Bizanslıların en azından bölge siyaseti açısından bu savaşçı kabilelerle ilgili izlenimler edinmeleri doğaldır. Öte yandan Dokuzuncu yüzyıldan itibaren Kuzeyli kabile şeflerinin Bizans sarayında ağırlandığına dair başka kanıtlar da bulunmaktadır. *Annales Bertiniani*'de dokuzuncu yüzyılda Bizans sarayında diplomatik ilişki kurmak isteyen kabile şeflerinden bahsedilmektedir¹⁹.

Theofilos'tan sonra tahta geçen III. Mikhail döneminde ise ilk temasların artık resmi bir ilişkiye dönüştüğünü söyleyebiliriz. Rus olarak adlandırılan kuzeyli savaşçılar artık Bizans ordusunun bir parçasıdır. O halde III. Mikhail öncesinde gerek toplumsal gerekse diplomatik anlamda kuzeyliler ile Bizanslıların bir teması olduğu sonucuna varılmaktadır. *Tauros-kuthai* olarak anılan "Ruslar"dan kastın Rusya'ya adını veren kuzeyli halklar oldukları anlaşılmaktadır. III. Mikhail'in Araplara karşı yürüttüğü bir sefer sırasında Konstantinopolis'e saldıran; isimleri açıkça Kuzeyli olduğunu gösteren, Askold (*Höskuldr*) ve Dir' (*Dýri*) iki kabile şefinin "Rus" olarak adlandırılmasından bu sonuca varılmaktadır.

III. Mikhail'in başkentteki bu ani saldırı haberinden sonra hızla yola çıkıp saldırıyı önlemesi ve söz konusu "Ruslar"ı bir barış antlaşmasına zorlamasıyla Bizans'taki Vareng varlığı resmi bir belgeye konu olur. Varılan antlaşmayla "Ruslar" Bizans İmparatoru'nun hizmetine asker vermekle yükümlü kılınır. Böylece III. Mikhail'in bir barış akdi olarak kendi ülkesinde paralı asker beslemesiyle, Bizans'taki Varenglerin serüveni başlamış olacaktır. Ancak bu serüven sekteye uğrayacaktır ya da kayıtlarda bahsedilmeyecek kadar önemsiz bir ayrıntı olarak kaybolacaktır. Her nasılsa III. Mikhail'in ardılı olan Bizans İmparatoru I. Basileios döneminde Varenglerin ya da kuzeyli olduğuna inanılabilecek bir toplum kesiminin kaydına rastlanmamaktadır.

Kiev Knezi Oleg'in Konstantinopolis kuşatmasında Kuzeyliler başarılı olamasalar da sonra yapılan barış antlaşmasında Bizans İmparatorluğu'nda paralı askerlik hizmetinde bulunan Kuzeylilerin konumları koruma altına alınacaktır. 941'de Oleg'le yapılan antlaşma bir kez daha yenilenir ve bu kez Kiev'le Konstantinopolis'in ittifakı resmileşir. Theofilos zamanından bu yana

¹⁹ Riasanovsky 1962, s.12

başkentteki paralı askerlerin kolonyal ilişkilerine rağmen gerginliği süren kuzeylilerle ilişkiler artık normalleşme arifesine girmektedir. Stiklestad Savaşı'ndan sora ülkesinden uzaklaştırılan Haraldr Sigurðarson'ın da Bizans'ta bulunduğu yıllarda deniz birlikleri arasında bulunduğu düşünülmektedir. Haraldr Sigurðarson'ın Bizans lehine Akdeniz ve Marmara üzerinde korsanlara karşı yaptığı mücadelelerde düzenli geliri yanında yakaladığı korsan gemisi başına İmparator'a ödediği verginin ardından tüm hasılatı edinmesi hatırı sayılır bir gelire sahip olduğunu da göstermektedir.

Bizans İmparatoru I. Ioannes Çimiskes döneminde Varenglerin ya da kuzeyli halklardan olduğu izlenimi doğuracak herhangi bir kayda rastlanmıyorken II. Basileios'un Bulgarlarla olan mücadelesinde Varenglerin İmparatorluğa olan bağlılığı şehirdeki önemlerini artırmıştır. II. Basileios'un uzun mücadeleler sonucunda İmparatorluğuna karşı olan Bulgar tehlikesini bertaraf edince başkentte Bulgarlara karşı İmparatora sadakatleri dikkat çeken Varenglerden imtiyazlı ve kalıcı bir muhafız birliği bulundurma kararı almıştır. II. Basileios'un kurduğu bu muhafız birliğinin tedrici özelliği olarak Varenglerden oluşması kuzeyli halkların Bizans'la kültürel ve toplumsal etkileşimlerini daha da imtiyazlı bir noktaya taşımıştır. Bu etkileşimin İskandinavya'daki seyri, kurulduğu şehirdeki seyrine oranla güçleşmektedir²⁰.

Vareng Muhafızlarının II. Basileios'un ordusundaki imtiyazlı hali giderek Bizans ordusunun temel direği ve Bizans askeri politikasının da ayrılmaz bir parçası olmaya başlamıştır. Varenglerin sadece muafız olarak kullanılmamaları ve sadece seçkin bir grubun İmparator'a muhafızlık ettiği düşünülürse Bizans ordusunun geri kalanında da hala kuzeyli paralı askerlerin var olduğu sonucuna ulaşılabilir. Zaten Bizans ordusunda Şehirli Varengler (*οἱ ἐν τῇ πόλει Βάραγγοι*) ile Şehrin Dışındaki Varengler (*οἱ ἐξωτῆς πόλεως Βάραγγοι*) ayrımı buna işaret etmektedir. Şehirli Varengler İmparator'un yanındaki ayrılmaz iken Şehrin Dışındaki Varengler Bizans ordusundaki kara ve deniz birliklerindeki sıradan askerleri olarak tanımlanmaktadır.

Varenglerin Bizans ordusunda üstlendikleri bu rol II. Basileios'un ardılları olan VIII. Konstantin ile III. Romanos tarafından az çok sürdürülür. Kuzeyli bir topluluk olan Varenglerin toplumlarının yaşadıkları soğuk iklimden Akdeniz'in sıcak sularına taşıdığı gemicilik yetenekleri Bizans ordusunda etkin bir rol üstlenmelerini sağlamıştı. Orduda edindikleri etkin rol Bizans toplumuyla kuzeyli halkların etkileşiminin artmasını sağlamıştır. Ancak Haraldr Sigurðarson'ın Bizans ordusuna katıldığı on birinci yüzyılın ikinci çeyreğine kadar Varenglerin askeri ve siyasal olarak geri çekildiği düşünülebilir.

²⁰ Jakobsson 2008, s.179.

Varenglerin nispeten tarihi serüvenleri Haraldr Sigurðarson'ın Bizans'a gelişiyle yeniden canlanacaktır.

Şüphesiz ki Haraldr Sigurðarson Bizans ordusundaki en tanınmış Vareng komutanıdır. Haraldr Sigurðarson'ın büyük üvey kardeşi olan ve Ortaçağ boyunca İskandinavya'daki dinsel fetihlerde sahip olduğu etkin rol nedeniyle daha sonrasında aziz ilan edilen Olaf II Haraldsson tahtan indirilince Haraldr Sigurðarson'a ülkesinden sürgün edilmiştir. İskandinavya'daki dinsel fethi yürüten Olaf II Haraldsson'ın, pagan bir direniş olan Stiklestad savaşında bozguna uğraması bir yandan İskandinav yarımadasındaki Hıristiyan inancının ilerleyişinin duraksamaya uğratmış bir yandan da kuzey halklarını yöneten hanedanlıklar dengesinin yeniden değiştirmiştir.

Haraldr Sigurðarson Bizans'a ulaşmadan önce Kiev Knezliğinde bulunmuştur. Dönem kaynaklarından *Heimskringla*'da belirtildiği kadarıyla Knezi Jaroslav'ın hizmetindeki bulunmuştur. Askeri kabiliyetiyle görevinde yükselen Haraldr Sigurðarson bir yıla yakın bir süre Kiev'de kaldıktan sonra Bizans'a doğru tekrar yola çıkmıştır. Dönem kaynaklarındaki yanlış bir anlamayla Haraldr Sigurðarson'ın yolunun Fransa ya da İtalya'dan da geçtiği anlatılmış olsa da Haraldr Sigurðarson asıl Vareng yolu olan Rus nehirlerini takip ederek Karadeniz üzerinden Bizans'a ulaşmış olması daha muhtemeldir.²¹ Bu yanlış anlamının dinsel fetihteki var olan Katolik etkisinin fatihlerin artırmak istedikleri etki nedeniyle böyle bir yola başvurdukları düşünülebilir. Her haliyle hem Bizans hem de Kuzey kaynaklı kayıtlar Haraldr Sigurðarson'ın İmparator Paflagonyalı IV. Mikhail zamanında Konstantinapol'a ulaştığını söylemektedir.

Kendi adıyla anılan sagada Bizans'ta iken kuzeyli asil bir aileden geldiğini gizleyen Haraldr Sigurðarson Bizans'taki günleri bir Vareng muhafızı olarak kariyeri boyunca toplumsal olaylara tanıklık etmiş, Bizans'ın kültürel ve teolojik ortamından etkilenmiş ve bu etkiyi kendi ülkesine taşımıştır. Araltes adıyla Bizans Kaynaklarında gözlemlenmişse de *Nordbrikt* (Kuzey Işığı) takma adıyla kimliğini gizlediğini, daha sonra kaleme alınan *sagalardan* anlaşılmaktadır. Her ne kadar sagaların İskandinav tarih yazımı için önemi çoksa da bu kaynaklar Rusların oluşumu hakkında yeterli bilgi içermemektedir²². Beraberindeki beş yüz askeriyle Sicilya'daki bir savaşa yollanmış olmasından sadece Saray Muhafızı olarak kalmadığını da göstermektedir. Dönem tanıklarından Kekaumenos'un anlatılarında askeri becerileri yüceltilirken İmparator'a ve Bizans'a olan sadakati sorgulanmıştır²³.

²¹ Blondal 1978, s.56.

²² Karatay 2010, s.83.

²³ Blondal 1978, s.59.

İmparator II. Basileios zamanında ise özellikle Girit'in korunmasında ve Akdeniz'deki korsanlarla mücadelede kullanılan Haraldr Sigurðarson ve Vareng gemicileri denizlerdeki yetenekleriyle Bizans ordusunun daimi bölümlerinden birisi olmuştur. Arapların Akdeniz'de Bizanslılarla yürüttüğü egemenlik mücadelesi sırasında sıklıkla Varenglerin de kullanılmış olması muhtemeldir. Trakya'da ve Ege'deki Arap gemicilerinin önünü kesenler de Haraldr Sigurðarson gibi komutanların idaresindeki Vareng gemileri olmuştur. Geç dönem İzlanda saga yazarlarından Snorri Sturluson'un anlatılarında Haraldr Sigurðarson'un Arap korsanlara karşı Anadolu'da bulunduğu söylenmektedir. Anadolu üzerinden Suriye ve Kudüs'e ulaşacak kadar Akdeniz'le bu tanışıklığa rağmen Varenglerin Akdeniz'i tümüyle yayılamamışlardır. Keza bu görece büyük denizi aşip Afrika kıyılarına ulaşamadıkları anlaşılmaktadır.

Haraldr Sigurðarson 1038 ile 1041 yılları arasında Georgios Maniaces komutasında Güney İtalya ile Sicilya arasında seferler düzenlemiştir. Sicilya'yı Arap denizcilerin elinden kurtarmak isteyen Bizans siyaseti için Haraldr Sigurðarson tercihi hem imparatora olan sadakati hem de denizcilikteki becerileri nedeniyle gerçekleşmiştir. Öte yandan Sicilya'daki egemenliği kısa süren Bizans'ın arkasında adanın Normanlar tarafından ele geçirilmesi Haraldr Sigurðarson kadar kuzeyli komutanların Sicilya harekâtındaki yoğunluğuyla ilintilenmelidir. Zira Georgios Maniaces'in komutası altında Haraldr Sigurðarson gibi Varengli askerler kadar Normanlar da bulunmaktadır. Bu tanışıklığın askeri-politik sonuçları adanın bir kez daha el değiştirmesine kadar varmıştır.

1040 yılında Bulgarların Bizans'a karşı yaptığı başkaldırıda Haraldr Sigurðarson son kez Bizans İmparatoru hizmetinde yer almıştır. Peter Delyan'ın, son Bulgar Çarı Samuel'in halefi olduğu iddiasıyla başlattığı isyanın bastırılması sırasında Bizans ordusunda İmparatorun sadık askerleri olan Varengler de kullanılmıştır. Bir yıl kadar süren başkaldırının ardından ise Haraldr Sigurðarson, Bizans askeri yapılanması içindeki en yüksek unvan olan *Spatharokandidatos* (Saray Muhafızı) unvanıyla ödüllendirilmiştir. Ancak bu ödüllendirme Paflagonyalı IV. Mikhail'in ardılı olan V. Mikhail'in siyasal restorasyonunun Bizans'ta yarattığı iç huzursuzlukları artırmıştır. Artan iç huzursuzluklar Vareng muhafızlarının sadakatinin sorgulanmasına yol açmış ve V. Mikhail'in özel korumasında görevlendirilmelerinden çıkarılmışlardır. *Heimskringla* sagasında Haraldr Sigurðarson'un kendi hesabına İmparator'dan para sakladığı iddiasına karşı Vareng muhafızlarının tutuklandığı, onların ise bu iddia ve tutuklama girişimine karşılık İmparator'a saldırdığını söylemekteyse de böylesi bir çıkarımı Bizans kaynaklarından yapmak olası görülmemektedir. Sagalardaki parasal ilişkilerden Haraldr Sigurðarson'un İmparator'un hizmeti sırasında yüklü bir geliri elde ettiği sonucuna varılmaktadır ancak Varenglerin

askeri hizmetlerinin sonucunun ekonomik mi ya da siyasal mı olduğu konusu muallaktır.

1043 yılından önce Konstantinapolis'i terk etmiş olması mümkün görülmeden Haraldr Sigurðarson'un şehirden ayrılması hala tam olarak netleştirilemeyen bir tarihtir. Bizans kaynaklarının Haraldr Sigurðarson'la ilişkili kayıtları on birinci yüzyılın son çeyreğinde kesilmektedir. Sagalar ise Haraldr Sigurðarson'ın şehirden ayrılmasını daha kesin ve spesifik bir olay ile meşrulaştırmak istemektedir. Bu istencin ötesinde kuzeyli halklarla Bizans etkileşiminin kesilmesi tarihsel bir gereklilik gibi görülmektedir. Etkileşim tam da zamanında dinsel fethin sonunun geldiği zamanla Bizans'taki paralı askerliği kuzeyliler dışındaki Batı Avrupalılar tarafından etnik çeşitlilikle yapısının değişikliğe uğradığı zamanın çakışması sırasında gerçekleşmiştir.

Varenglerle ilişkilendirilen Konstantinapolis'deki en bilinen yapı Balıklı Meryem Ana Manastırındır. Varengler, İmparatorluğa hizmet ettikleri süre boyunca kente çeşitli isimler vermişlerdir. Miklagarðr (mikill büyük'i garðr' da şehir' anlamında), sonrasında Miklagard ve "Micklegarth" bunlarından bazılarıdır. Günümüzde hala İzlanda dilinde İstanbul; Mikligarður ve Faroe adası halkı tarafından da Miklagarður olarak anılmaktadır. Saray muhafızlarının kullanmasını için Saray'a yakın olmasıyla dikkat çekin Balıklı Meryem Ana Manastırı ise *Haraldar saga*'da Haraldr Sigurðarson'un ayrılmasından önce hapis tutulduğu zindanın yakınlarında olarak bahsedilmiştir²⁴. Her ne kadar Haraldr Sigurðarson'un hapis olması olayı ile ilgili anlatılar *Haraldar saga* dışında herhangi bir kaynaktan bulunamamakta ise de kilisenin tarifi Konstantinopol'e girilen Halki Kapısı yanındadır ve kuzeylilerin adıyla anılmaktadır. Numeri/Numera adı Latince adıyla kuzeylilere atfedilmektedir. Haraldr Sigurðarson'un tutukluluğu sırasında anlatılan doğüstü olaylar ve olayın bağlamını Haraldr Sigurðarson'un şehirden ayrılmasında nedenselleştirilmesi sagaların tipik güvenilirliği sorununu bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Her ne kadar on ikinci yüzyıldan itibaren Bizans'taki Vareng muhafızlarının etnik yapısı kuzeylilerin aleyhine geliyor olsa da İskandinav halklarıyla Bizans arasındaki bağ kolayca kesilmiş benzememektedir. Öyle ki Bizans İmparatorlarının sadakatleri ve gemicilik becerileriyle kuzeylilere olan itimatlarını yitirmemiş ve İskandinavya'ya elçiler göndererek Vareng olarak görev alacak askerle talep etmiştir. On üçüncü yüzyılda Konstantinopolis'in Latinler tarafından istilasıyla ile Varenglerin Bizans'taki son kayıtlarına ulaşılmaktadır. Varengler istilaya karşı attıkları taşları ve okları kadar

²⁴ Blondal 1978, s.87.

mızraklarıyla da sadakatle şehri savunmuşlardır²⁵. Latin istilasından sonra yeniden teşkil edilen Bizans'ın Türkler tarafından 1453'te ele geçirilişine kadar geçen ve giderek küçülen Bizans egemenliği süresince Varenglerden artık hiç bahsedilmemektedir.

Kuzeylilik hala Vareng olmanın aranan özelliğidir ama bu özellik Varenglerin Bizans'taki itibarını da dolaylı olarak zedelemiştir. Varengler gibi kuzeyli olan bir başka grup olan Normanların Bizans'taki faaliyetleri Varenglerle bir tutulmaları nedeniyle bütüncül bir itibar kaybını doğurmuştur. Türklerin Anadolu'daki ilerleyişi sırasında Bizans ordusundaki Normanların ordu disiplinini bozan davranışları ve hatta kendi egemenliklerini kurmaya çalışmaları ya da Türklere katılmaları Bizans'taki kuzeyli varlığını sonlandıran olaylardır²⁶. Böylece Türklere karşı verilen savunmada Varenglerin bahsinin geçmeyişi öncesinde şehirdeki varlıklarının sonlandığının işareti olarak düşünülmelidir²⁷. Öte yandan bu sürede İskandinavya'daki dinsel fetih de tamamlanmıştır.

On ikinci yüzyıldan sonra artık İskandinavya'daki dinsel fethin tamamlanmış olması ile Bizans'taki kuzeyli etkinliğinin etnik çeşitliliğe uğraması ve en sonunda da on üçüncü yüzyıldan sonra tümüyle kesilmiş olmasıyla Bizans İmparatorluğundaki Varenglerin İskandinavya'daki toplumsal etkisinden de artık söz edilemeyecektir. Bizans'taki paralı askerler on birinci yüzyıldan itibaren İngilizler gibi batılı birçok başka grupların eklenmesiyle artarak çeşitlenecektir. Bizans'taki Varenglerdeki kuzeylilerin yerlerini alan batılılar kadar aynı ulaşım güzergâhını kullanan Türk soylular da bulunmaktadır²⁸. Ama yine de bu etnik çeşitlilik Bizans hizmetindeki paralı askerlerin çoğu zaman Vareng olarak adlandırılmasını sonlandırmamıştır²⁹. Bu etnik çeşitlilik toplumsal etkileşimi de etkilemiştir. Varenglerin dinsel fethine olan etkisinin; böylece, onuncu ile on ikinci yüzyıllar arasında sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Etkisel düzeyi ve dinsel fethin tabana olan yaygınlığı tartışmalı olsa da söz konusu etkinin toplumsallığı hem birincil kaynaklardan hem de modern çalışmalardan anlaşılmaktadır.

Bizans'taki Varenglerin İskandinav Toplumuna Etkileri

Varenglerin gördüğü hizmetler arasında başarılı görülenlere kalıcı ya da daimi *pronoia* hakları verildiği ve yerleşik hayata geçenlerinse bir daha kendi

²⁵ Özcan 2009, s.112.

²⁶ Karaca 2012, s.105

²⁷ Dawkins 1947, s.45.

²⁸ Ayönü 2009, s.58.

²⁹ Shepard 1973,s. 60.

ülkelerine geri dönmediği düşünülmektedir. Öte yandan ülkesine dönenler ise Hıristiyan bir İmparatorlukta verdikleri hizmetlerin itibarını İskandinavya'daki dinsel fethin meşrulaştırmasında kullanmışlardır. Sadece teolojik bir meşrulaştırma ile sınırlı kalmayacak bu etki sadece Varenglerin anavatanı olan İskandinavya'da değil, kuzeylilerin kurdukları diğer koloniler ile siyasal olarak isimlendirdikleri coğrafyalarda da gerçekleşmiştir³⁰. Hizmetleri sırasında içinde yer aldıkları olaylar efsaneleştirilerek, kuzeyli halkların Hıristiyanlaştırılmasında araçsallaştırılmıştır. Bizans İmparatoru'nun askeri yetenekleri nedeniyle verdiği paye ve unvanların toplumsal etkilerinin artırılmasında kullanılmış, böylece kendi toplumlarının dinsel dönüşümü hızlandırılmak istenmiştir.

Kiev Knezi Oleg'in önceki antlaşmasını 941 yılında Bizans İmparatoru Romanos ile yenileyen Kiev Knezi Igor zamanında Kievlilerin içinde hali hazırda Hıristiyanlar olması kuvvetle muhtemeldir. Kiev'deki Aziz Elias Kilisesi, o zamana değin pagan olan "Rusların" Bizans'a yaptıkları deniz yolculuklarında yaşadıkları bir mucize sonrası Askold (*Höskuldr*) ve Dir' (*Dýri*) tarafından inşa edilmiştir. Öte yandan kuzeylilerin Hıristiyanlaşması böylece tamamlanmış değildir. Antlaşmanın hemen ardından vefat eden Igor'un eski eşi Olga (*Helga*) Konstantinopolis'i ziyaret etmiş ve bu ziyaret kapsamında Bizans'a gelen birçok kuzeyli vaftiz edilmiştir.

İskandinav halklarının dinsel fethindeki siyasal etkisi tartışılmaz olan Germen İmparatoru I. Otto'nun Bizans'la olan ilişkilerinde kullandığı elçisi Cremona Piskoposu Liutprand da bir kuzeylidir. I. Otto'ya Bizans yaşamı ve siyasetiyle ilgili birçok ayrıntılı raporlar yazan Liutprand, I. Nikeforos'la barış yapmak isteyen I. Otto'nun bu amacına hizmet etmese de; detaylı tasvirleriyle dönemini yansıtmayı bilmiştir. Böylece tasvirler ve yaşananların kuzeylileri tanıyan bir kişinin elinden aktarılmış olması güçler dengesinin kurulmasında Varenglerin kültürel ve dinsel kimliklerinin göz ardı edilmesini engellemiştir. Geç Ortaçağ'da tüm Avrupa'da görüldüğü gibi Bizans'ta da kuzeyliler yerleşik hayata geçmiş ve Hıristiyan inancını benimsemişlerdir.

Varenglerin içinde en ünlüsü olan ve ülkesindeki dinsel fethin aktörleri arasında sayılan Haraldr Sigurðarson'un yaşamından aktarılan öyküler giderek efsaneleşerek toplumsal etkisi artmıştır. Böylece sadece egemenliği sürece halkı arasında muteber sayılacak bir monarşiden ziyade toplumsal belleğinin dinsel fetih eliyle yeniden şekillendiği Ortaçağ boyunca Haraldr Sigurðarson'un kültleşen kimliği toplumsal erkin şekillenmesini sağlamıştır. Kahramanlık öyküleriyle tabana yayılan ününü şekillendiren dönem kaynaklarındaki tarihsel tutarsızlıklar ya da çelişkili ifadeler kişiliğinin efsaneleşmesinin önünü

³⁰ Theotokis 2012, s.127.

alamamıştır. Sagalar ve söylenceler aracılığıyla yayılan bu efsanelerindeki dinsel motif İskandinavya'nın Hıristiyanlaştırılması lehine kullanılmıştır.

Sigurðarson'un Bizans'ta bir Vareng Muhafızı olarak İmparator'a hizmet ettiği yıllar boyunca efsaneleşen kişiliğine dair öyküler dönem kaynaklarında derlenmiş, böylece Norveç'teki egemenlik zamanlarında dinsel fethin toplumsal temellerini desteklemek için kullanılabilmiştir. Ortaçağ'da Hıristiyanlaşan İskandinavya'daki kuzeyli halklar, Haraldr Sigurðarson gibi Varenglerin; dinsel bir monarşinin tarihsel ifadesi olarak tanımlanabilecek Bizans İmparatorluğundaki kahramanlıklarını dinsel kimliklerinin değiştirilmesinde meşrulaştırma amacıyla kullanmışlardır. Öte yandan Haraldr Sigurðarson Hıristiyan Bizans İmparatoru'nun hizmetinde yaptığı savaşlarda mücadele ettiği düşmanlarının dinsel kimliğinin bu öykülerdeki ifadesi, İskandinavya'daki dinsel fethin süregittiği dönemde üstü örtülü bir baskı aracı olarak da kullanılmış olabilir. Zira Ortaçağ gibi egemenliğinin dinsel boyutunun toplumsal temellerini göz önüne alındığında baskı aracı olarak askeri yöntemlerin yanında bu tür araçların kullanımı da akla gelmektedir.³¹

Vareng Muhafızları içinde çapraz dönem kayıtları ile kontrol edilebilen Haraldr Sigurðarson'un Bizans'a ulaşmadan önce hizmetinde bulunduğu Prens Jaroslav gibi Bizans'ta da vergi toplamakla ilişkilendirilmesi, Varenglerin askeri yeteneklerinin siyasal egemenlerin mali ihtiyaçları için araçsallaştırıldığı düşünülmektedir. Böylece Varengler ordu içindeki askeri talepler kadar savaş zamanları dışında saray muhafızlığı ya da vergi toplayıcılığıyla iştigal etmişlerdir. Rus düzlüklerinden Bizans içlerine Varenglerin seyahati Haraldr Sigurðarson'un içsel amaçları dışında hizmetinde bulunduğu siyasal egemenlerce çeşitli alanlarda kullandığı böylece anlaşılmaktadır. Haraldr Sigurðarson gibi Varenglerin de Bizans'ta edindikleri bu deneyimlerden sonra kendi ülkelerinde siyasal ve toplumsal erklerini şekillendirmişlerdir.

Ülkesinde kurduğu güçlü ve istikrarlı yönetimiyle dikkat çeken Haraldr Sigurðarson'un askeri becerisiyle desteklediği siyasal dürtüleri toplumsal yapıda güçlü bir etki bırakmıştır. Kimileri söylencelere konu olan Haraldr Sigurðarson'un yönetimi İskandinavya'daki dinsel fethin sürükleyici güçlerinden birisi olarak anılmaktadır. Haraldr Sigurðarson'un Konstantinopolis'den sonra Kiev Knezi Jaroslav'ın kızıyla evlenmesi siyasal egemenliğinin erksel gücünün diğer bir temelidir. Norveç'e döndüğünde kuzeni Magnus Olafsson'un veliahtı olmuştur. Ülkesini yönetmeye başladıktan sonra da hem Bizans ile hem de ailevi bağları olan Kiev ile bağlarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

³¹ Blondal 1978, s.73.

Böylece Haraldr Sigurðarson'un iktidar yılları boyunca sadece bir Vareng muhafızının Norveç'te kral olmasının yarattığı siyasal ve toplumsal düzlemdeki etkileri yanında devam eden bir ilişkinin varlığı not edilmelidir. Bizans'taki deneyimler yanında kurduğu ilişkilerin sürdürülmesi Varenglerin toplumsal etkisinin büyüklüğünü göstermektedir. Öyle ki İskandinavya'daki dinsel fethin son aşamasındaki İzlanda'nın Hıristiyanlaştırılmasında İzlanda sagalarında konu edilen Ermeni piskoposların söz konusu ilişkiler neticesinde adaya ulaştıkları düşünülmelidir. Norveç'in bir kolonisi olarak düşünebileceğimiz İzlanda'daki kuzeyli halkın dinsel fethindeki Varengler üzerinden kurulan Bizans etkisi buradan çıkarılabilecektir.

Bizanslılar yukarıda bahsedildiği üzere Varengleri birçok şekilde anmıştır. Ancak on birinci yüzyıldan sonra artık dinsel etkileşimin boyutu giderek artmış ve hem kuzeylilerin İmparator'a olan bağlılığını belirtmek için hem de dinsel etkileşimin altını çizmek için “τό χριστιανικώτατον νί ρός γένοϋς” “Rusların En Hristiyanı” tabiri kullanılmıştır. Buda Bizanslıların İskandinavya'daki dinsel fetih üzerindeki baskın karakterini göstermektedir. Bilinçli yada değil bu karakterin işaret ettiği bir nokta da Bizans'ın kuzeyli halkların dinsel kimlikleri üzerinde bilgi sahibi olduklarını ve dinsel değişimi bir şekilde güdülediklerini göstermektedir³².

İskandinavya'da on ve on birinci yüzyıllar boyunca meydana gelen dinsel fethin en son ayağı olarak sayabileceğimiz İzlanda'daki dinsel fethi yürüten fatihlerin egemen dinsel görüşlerinin şekillendirdiği sansüründen kurtularak İskandinavya'nın geri kalanına nispeten daha fazla günümüze ulaşan sagalarda gelenekselleşen bilgi ve inançların izi daha belirgindir. İzlanda sagalarının bu mistik yapısı dinsel fethin geçişinin izlencesinde fatihlerin toplumsal etkisinin görünürlüğünü artırmaktadır. Bu nedenle olsa gerektir ki bu sagalarda Haraldr Sigurðarson'un profili daha da ön plana çıkmaktadır. Ölümünün ardından aziz ilan edilen Hıristiyanlığı İskandinavya'ya taşıyan kardeşi Olaf II Haraldsson gibi diğer Kuzey kralları kadar olmasa da Haraldr Sigurðarson İzlanda sagalarında inancın taşıyıcısı olarak övgüyle anılır³³.

Teolojik sınırları içinde Bizans İmparatorluğu; Varengleri sadece mekân ve zaman olarak bir arada bulunmaları nedeniyle etkilememiştir. Hıristiyan Avrupa geleneğinde Roma'nın temsil ettiği dünyevi iktidarın barbarların istilası sonrasında Bizans'a geçmiş olması bu etkinin gücünü göstermektedir. Dinsel fethin Roma Kilisesi'nin yeniden teşkiline kadar Bizans'ın siyasal güdümünden azade kalması bu anlamda uzak bir ihtimaldir. Özellikle de İmparatorluğun altın zamanlarının yaşadığı Makedonyalı hanedanlık zamanında şehrin ihtişamı ve

³² Dawkins 1947, s.39

³³ Blondal 1978, s.102.

siyasal bütünlüğü dünyevi iktidarın teolojik etkisini ve kuzey halklarıyla olan etkileşimini artırmıştır. Dinsel fethin bu etkinin ve kurulan etkileşimin üstüne inşa edildiğini söyleyebiliriz.

Yine de öncelikle Bizans'a paralı askerlik yapmak üzere gelen; Vareng olsun olmasın, kuzeyli ya da sonrasındaki batılı savaşçıların dinsel olmaktan çok askeri ve ekonomik durumla ilgilendikleri de açıktır. Varenglerin geliş amaçları içinde dinsel nedenler bulunmamaktadır. İskandinavya'daki dinsel fethine olan toplumsal etkiler önceden kestirilemeyen olayların tarihi sonuçları gibi durmaktadır. Siyasal ve sınıfsal olarak Bizans'ta bulunan en yüksek Varenglerin dahi güdüsel bir eğilimleri ne Bizans kaynaklarında ne de İskandinav kaynaklarında izlenebilmektedir. Öyleyse etkinin varlığı; niceliksel değeri tartışılan toplumsallığı amaçsal iradenin ötesindeki siyasal ve dinsel etkileşimin bir sonucu olmaktan başka bir şey değildir.

Sonuç

Onuncu yüzyıldan başlayarak İskandinavya'da başlayan dinsel fetih, sınır komşuları olan ülke ve topluluklar kadar İngiltere ve Bizans gibi kültürel ve siyasal olarak etkileşim içinde olduğu toplumlardan etkilenmiştir. Ortaçağ boyunca süren dinsel fetih sırasında İskandinavya'daki halkları dinsel bir değişim yönünde etkileyen siyasal erklerin içsellığı bir yana Anglo - Saksonlar ile Germenlerin askeri ve politik aktiviteleri dinsel fethi tetiklemiştir. Öte yandan burada özellikle İskandinavların içsel bir dahli olarak nitelendirilebilecek Bizans etkisi ne askeri ne politiktir ne de İskandinavya ile coğrafi bir sınırı bulunmaması bakımından ayrıksı bir özellik göstermektedir. Bu ayrıksılığı bir yandan iki toplum arasındaki dinsel etkinin izlenmesini güçleştirirken bir yandan da diğer motivasyonu çeşitli etkileşimlerden ayırarak özel bir yere koymaktadır.

Bizans'ın İskandinav dinsel fethinden ayrıksı ve silik izleri; dinsel fethin neredeyse tamamlandığı on birinci yüzyılın sonlarına tekabül eden Hıristiyanlığın yaşadığı büyük bölünme (skhisma) ile anlamsal ifadesini yitirmiştir. Rusya'ya adımı veren bölge halklarının dinsel fetihle gerileyen ticaret potansiyelini de yitirmesine neden olan büyük bölünme ardından ne Bizans'la olan kültürel etkileşimin fatihlerin yararlanabileceği uhrevi ya da siyasal bir anlamı kalmış ne de ülkesine geri dönen, Viking ya da Vareng olarak adlandırılın, İskandinav kolonicilerinin ülkelerindeki dinsel fethine dışarıda yapabilecekleri bir katkı. Böyle olunca on birinci yüzyılın İskandinavya'daki dinsel fethin hem bir doğal bitişi hem de tarihi bir zorunluluk olarak belirlediği söylenebilecektir. Her haliyle İskandinavya'da on ikinci yüzyıl bir Hıristiyan

yüzyılı olarak anılacaktır ve bu noktaya kadar gerçekleşen her şey fethin siyasal, kültürel ve dinsel etkisi çerçevesinde fatihlerce yorumlanabilecektir.

Bizans'ın İskandinavya'daki dinsel fethine olan etkilerinin temel niteliklerinin bu özelliği toplumsal etkileşimin dolaylı yapısıyla ilgilidir. Bizans'ın İskandinav dinsel dönüşümü için siyasal ya da dinsel temel bir politikası varsa dahi bu politika ne siyasal bir yayılmayı ne de dinsel bir misyonerliği İskandinavya'ya taşımayı kapsamamaktadır. Böyle olunca etkileşimin pasif görünümünü Varenglerin Bizans'ta buldukları süreyle sınırlı kalmış; İskandinavlıların ana vatanlarına dönmeleriyle de sonlanmış. Varenglerin Bizans'taki varlıkları süresince ise taşınabildiği ölçüde kahramanlık öykünmeleri, dinsel mitler ve gelenekselleşmiş pratiklerin transferi yoluyla dinsel fetihle bir Bizans etkileşiminden bahsedilebilmektedir. Sonuç olarak bu etki niceliksel olarak ne Germenler ile ne de Anglo-Saksonlar kadar olmasa da niteliği bakımından; yukarıdaki özellikleri düşünüldüğünde, kayda değerdir.

KAYNAKÇA

- Ayönü 2009 Yusuf Ayönü, “Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 25, s.53-69
- Cross 1946 S. H. Cross, “The Scandinavian Infiltration into Early Russia”, *Speculum*, Cilt: 21, Sayı: 4, s.505-514
- Dawkins 1947 R. M. Dawkins, “The Later History of the Varangian Guard: Some Notes”, *The Journal of Roman Studies*, Cilt: 37, Bölüm:1/ 2, s.39-46
- Dixon 1998 Donald F. Dixon, “Varangian-Rus Warrior Merchants and the Origin of the Russian State”, Ed. D. G. Brian Jones ve Peggy Cunningham, *Marketing History Knows no Boundaries, Proceedings of the Conference on Historical Research in Marketing*, Kingston, Ontario, s.145-155
- Howorth 1883 Henry H. Howorth, “The Ethnology of Germany.- Part VI. The Varini, Varangians, and Franks.- Section I”, *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* Cilt: 12, s.525-553
- Jakobsson 2008 Sverrir Jakobsson, “The Schism that never was: Old Norse views on Byzantium and Russia”, *Byzantinoslavica*, Sayı: 1-2, s.173-188
- Kaplan, Frederick I., “The Decline of the Khazars and the Rise of the Varangians”, *American Slavic and East European Review*, XIII/1 (Feb. 1954), s.1-10.
- Karaca 2012 Sevtap Gölgesiz Karaca, “XI. Yüzyılda Bizans-Norman İlişkilerine Bakış”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII-1, s.101-118
- Karatay 2009 Osman Karatay, “Ötüken Yiş Bahsine İlave: Varenglerin yolundaki Rusya Dağları”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 20, s.19-27
- Karatay 2010 Osman Karatay, “Karadeniz’de İlk Ruslar ve Şarkel’in İnşası”, *Belleten*, LXXIV-269, s.69-108
- Kılıçbay 1982 Mehmet Ali Kılıçbay, “Son Dönem Bizans Ekonomisi”, Cilt: 3, Sayı: 7, s.137-168
- Kurat 1936 Akdes N. Kurat, “Peçeneklere Dair Araştırmalar”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 5, s.101-140
- Madden 1995 Thomas F. Madden, “Outside and Inside the Fourth Crusade”, *The International History Review*, Cilt: 17, Sayı: 4, s.726-743
- Ostrogorsky George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. F. Işıltan, 4. baskı, Ankara.

Bizans'taki Varenglerin İskandinavya'daki Dinsel Fethe Etkileri

- Özbaş 2009 Mustafa Özbaş, “Rus Şarkiyat Çalışmalarının Temelleri: Rus Tarihinin Başlangıcından 15. Yüzyıla Kadar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: IX, Sayı: 2, s.147-153
- Özcan 2009 Altay Tayfun Özcan, “Novgorod I Kroniğinde İstanbul'un Latinlerce İşgali ile İlgili Kayıtlar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIV-1, s.101-116
- Öztürk 2012 Yücel Öztürk, “Timar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı ile Mukayesesi”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 31, s.157- 208
- Picková 2008 Dana Picková, “Were the Varangians Really the Founders of the Rus'ian State?”, *Prague Papers on History of International Relations* 2008, s.17-28
- Pritsak 1977 Omeljan Pritsak, “The Origin of Rus”, *Russian Review*, Cilt: 36, Sayı: 3, s.249-273
- Riasanovsky 1962 Alexander V. Riasanovsky, “The Embassy of 838 Revisited: Some Comments in Connection with a “Normanist” Source on Early Russian History”, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge, Cilt: 10, Sayı: 1, s.1-12
- Riasanovsky 1947 N. Riasanovsky, “The Norman Theory of the Origin of the Russian State”, *Russian Review*, Cilt: 7, Sayı: 1, s.96-110
- Seidler 1980 G. L. Seidler, *Bizans Siyasal Düşüncesi*, Çev: Mete Tunçay, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara
- Shepard 1973 Jonathan Shepard, “The English and Byzantium: A Study of Their Role in the Byzantine Army in the Later Eleventh Century”, *Traditio: Studies in Ancient and Medieval History, Thought, and Religion*, cilt 29, s.53-92
- Theotokis 2012 Georgios Theotokis, “Rus, Varangian and Frankisk Mercenaries in the Service of the Byzantine Emperors (9th-11th C.)”, *Byzantina Συμμεικτα*, Sayı: 22, s.125-156